

Ivan Bošković

PROMICATELJ GLAZBENE UMJETNOSTI I PREPORODNIH IDEJA

Uz stotu obljetnicu osnutka SMD »Zvonimir«

Pobjeda splitskih narodnjaka na općinskim izborima godine 1882. označila je početak ne samo nacionalnog i političkog, nego i kulturnog preporoda Splita i njegove okolice. Pohrvaćena uprava grada jamačno je bila svijesna činjenice, da se velike preporodne ideje Narodne stranke ne mogu u potpunosti ostvariti, ako i kulturni život ne bude prožet tim istim duhom, pa je stoga u svom djelovanju posebnu pozornost i ustrajnu brigu posvećivala kulturnoj politici, koja je svoj najveći domet postigla godine 1893. svečanim otvorenjem novosagrađenog Općinskog kazališta na Dobrom s tridesetodnevnim gostovanjem Drame zagrebačkoga Hrvatskoga narodnog kazališta, što je predstavljalo najzačajiji umjetnički događaj u višestoljetnom splitskom kazališnom životu, prvorazrednu smotru visokih dosegâ hrvatskoga glumišta i domaćeg dramskog stvaralaštva, te snažnu potvrdu neraskidivog jedinstva splitskih Hrvata s istokrvnom braćom iz Banske Hrvatske. Međutim, još prije izgradnje Općinskoga kazališta splitski narodnjaci počeli su ostvarivati svoj program nacionalne obnove kulturnog života grada, a prvi značajniji uspjeh postigli su nepune dvije godine poslije izborne pobjede osnutkom Pjevačkog društva »Zvonimir« (kasnije nazvanog Splitsko muzičko društvo »Zvonimir«), u čijoj će dugogodišnjoj i svestranoj djelatnosti pobjeda narodnjaka imati svoj naj snažniji i najtrajniji odjek, koji će ostaviti trag ne samo u splitskom glazbenom životu, nego i u hrvatskom glazbenom stvaralaštvu.

Ideja o osnutku splitskoga narodnjačkog pjevačkog društva nikla je već godine 1883, a ostvarena je u travnju slijedeće godine. Nakon odobrenja Namjesništva u Zadru »Zvonimir« je službeno počeo djelovati 15. svibnja 1884, a već 5. srpnja iste godine, pod ravnanjem svog prvog dirigenta — mladog slovenskog skladatelja iz tršćanske okolice *Jakova Tencea*, pjevački zbor novoosnovanog društva nastupio je u dominiškanskoj crkvi na proslavi blagdana sv. Ćirila i Metoda i postigao svoj prvi uspjeh, o čemu je izvjestitelj splitskoga »Naroda« (12. srpnja 1884.) među ostalim napisao:

Mješoviti zbor SMD »Zvonimir« iz 1918.

»Naše srdačne čestitke mladom društvu 'Zvonimir' koje je već tako liepo napredovalo da se je za prvi put sbilja podičilo i odlikovalo. — Mi vruće želimo tomu čestitomu društvu, da sviestno svoje zadaće, uztraje na toli liepo započetu putu, te da se uz odjek hrvatske pjesme bujno razvija i cvati.«

Te lijepe želje uskoro su se počele i ostvarivati. Zaredali su javni nastupi i koncerti, koji pobiru opće priznanje i oduševljenje rodoljubnog građanstva, a istodobno izazivlju bijes i prezir poraženih autonomaša, koji uporno ne žele shvatiti, da u Splitu može postojati, njegovati i razvijati se neka druga kultura osim talijanske. Društvo postaje sve brojnije, pa se uz muški osniva i ženski zbor. Otvara se glazbena škola, koja u pojedinim školskim godinama djeluje kao pravi konzervatorij. Formira se tamburaški orkestar. Splitski glazbeni život podiže se na veću estetsku razinu. Gostuje se u bližoj i daljoj splitskoj okolici i u susjednim gradovima. Sudjeluje na brojnim rodoljubnim i kulturnim manifestacijama. Za dirigentskim pultom izmjenjuju se istaknuti hrvatski i inozemni glazbenici. Na poticaj društva hrvatski skladatelji pišu nove skladbe. Potiče se i pomaže rad splitskih skladatelja. I tako dalje, i tako dalje.

O svemu tomu nemoguće je opširnije pisati u prigodnom članku, koji nema drugu svrhu, nego da prijatelje kulturne baštine ovoga grada samo podsjeti na stotu obljetnicu osnutka društva, koje je u splitskom glazbenom, društvenom i nacionalnom životu odigralo i više nego značajnu ulogu. Osim toga, djelatnost »Zvonimira« još nije u cijelosti proučena, a nedostaju i mnogi dokumenti, na osnovi kojih bi se njegov rad mogao potpunije prikazati.* Stoga ću u ovoj prigodi u vrlo sažetom prikazu samo upozoriti na neke bitnije značajke iz gotovo šezdesetogodišnjeg dje-

lovanja SMD »Zvonimir«, a ovi reci neka budu skromni spomen i iskrena zahvala svima onima, koji su svojim radom, glasom i zalaganjem pridonijeli osnutku, rastu i procvatu tog društva.

Djelatnost SMD »Zvonimir« može se promatrati i ocjenjivati s različitim gledišta: političkog, sociološkog, kulturološkog, odnosno muzikološkog itd.

S političkog gledišta rad »Zvonimira« treba promatrati zbog toga, što je ono osnovano u razdoblju praktičnog potvrđivanja preporodnih ideja Narodne stranke i učvršćenja općinske vlasti pohrvaćene uprave grada a sa zadatkom njegovanja i promicanja domaćeg glazbenog stvaralaštva kao protuteža autonomaškom nijekanju bilo kakvih hrvatskih kulturnih vrednota, pa tako i glazbenih. Iako u osnovi kulturni, to je istodobno bio i politički zadatak novoosnovanog društva. U tom pogledu »Zvonimir« je odigrao povijesnu političku ulogu, jer je cjelokupnim dugogodišnjim djelovanjem dokazao, da i Hrvati, što se glazbenog stvaralaštva tiče, mogu ravnopravno stati uz bok mnogim drugim europskim narodima, čiji su stvaraoci djelovali u daleko povoljnijim društvenim uvjetima i političkim prilikama. Uz to je pokazao i visok stupanj kulturne svijesti, jer je uz skladbe hrvatskih, ravnopravno izvodio i djela talijanskih skladatelja, kao i drugih europskih naroda. Predstavljajući kulturne vrednote vlastitog naroda, nije potcjenjivao i prešućivao umjetničke domete drugih.

Sa sociološkog gledišta djelatnost »Zvonimira« nije zanimljiva samo zbog toga, što je ono svojim brojnim priredbama, koncertima, glazbenom školom, društvenim plesovima i slično razvijalo i unapređivalo društveni život, nego u prvom redu zbog njegove demokratskičnosti. Naime, »Zvonimir« svoje članove nije primao prema nekom staleškom ili klasnom ključu, nije se zatvarao u akademske ili slične okvire, nego je bio otvoren svima, koji su svojim glasovnim mogućnostima i drugim sposobnostima mogli pridonijeti ostvarivanju njegove temeljne kulturne uloge. Zato ne treba nikoga iznenađivati podatak, da u njegovu zboru stoji »*kraj zemljoradnika plemić, kraj zidara profesor, uz obrtnika činovnik*«, kako u svojim uspomenu na rad u tom društvu ističu *Franjo Serafin Vilhar* i *Vjekoslav Rosenberg-Ružić*.

Razumljivo je, da rad SMD »Zvonimir« ipak prvenstveno treba promatrati s muzikološkog gledišta. Jer, »Zvonimir« u prvom redu bijaše glazbeno društvo. I stoga su za nas danas najvažniji rezultati, koje je ono postiglo na tom polju. A oni su zaista izvanredni.

Tijekom svog gotovo šezdesetogodišnjeg djelovanja, »Zvonimir« je priredio veliki broj koncerata, u Splitu i izvan njega (jedno je vrijeme djelovao i kao stalni zbor splitske prvostolnice), izvodeći djela domaćih skladatelja, ali — kako je već rečeno — ne zapostavljajući ni velike (i male) majstore drugih naroda. Uprava i stručno vodstvo uvijek su se trudili, da ti koncerti budu na primjerenoj umjetničkoj razini (u čemu su imali puno uspjeha), te da razvijaju estetski ukus mnogobrojnog slušateljstva.

Uz standardni repertoar, »Zvonimir« je na brojnim nastupima izvodio i djela svojih dirigenata, koji su odreda bili i skladatelji. Izvodio je, dakle, skladbe koje nastajahu u Splitu i bijahu sadržajno uglavnom ve-

zane uz splitske teme i glazbene motive i namijenjene upravo — »Zvonimiru«. Na taj je način ne samo promicao, nego i poticao domaće glazbeno stvaralaštvo, dajući značajan prinos cjelokupnom hrvatskom glazbenom životu. Jer, neka od tih djela ubrajaju se u vrhunska ostvarenja našeg glazbenog stvaralaštva, kao što je glasovita »Muka gospodina našega Isukrsta« *Boris Papandopula*.

Stvaranju novih domaćih glazbenih djela »Zvonimir« je pridonosio i na druge načine, kao, na primjer, natječajem godine 1900, na kojem su, među ostalim, sudjelovali i tada vrlo poznati i priznati hrvatski skladatelji *Srećko Albini*, *Franjo Serafin Vilhar* i *Ivan Zajc*. Ali i samo ozračje u kojem su djelovali, demokratičnost i srdačnost u odnosima članova i predani rad »zvonimiraca«, kao i živni interes splitske publike za glazbena zbivanja, poticali su »Zvonimirove« dirigente u stvaralačkom radu i na pisanje djela većeg opsega kao što su opere, simfonijske i druge instrumentalne skladbe.

Potičući skladanje novih i izvodeći već poznate skladbe suvremenih hrvatskih skladatelja, »Zvonimir« je oživljavao i već pomalo zaboravljena ili nepoznata djela iz naše glazbene baštine, pogotovo ona čiji autori pripadahu »splitskom skladateljskom krugu« (*Julije Bajamonti*, *Ivan Jerličić*, *Giuseppe Lamperini*, *Domenico Barocci*, *Alberto Visetti* i *Eligio Bonamici*), čime je, također, dao značajan prinos njegovanju domaćeg stvaralaštva.

Da bi izvodači što bolje ostvarivali svoj zadatak, a koncerti bili što raznovrsniji i obuhvatniji, to jest, da bi se uz vokalne izvodile i instrumentalne i vokalno-instrumentalne skladbe, društvo je godine 1889. otvorilo svoju glazbenu školu, koja se mogla pohvaliti brojnim polaznicima različitih odjela (u šk. god. 1896/97. bilo je, na primjer, upisano 189 učenika) i dičiti vrsnim skladateljima i pedagozima kao nastavničkim osobljem. Ispiti u toj školi bili su potpuno javni; održavali su se, naime, u koncertnom obliku u foyeru Općinskog kazališta.

Iako djelatnost »Zvonimirove« glazbene škole nije ni izdaleka potpuno istražena, ipak se bez pretjerivanja može reći, da je ona odigrala veliku ulogu u razvoju splitskoga glazbenog života općenito, a glazbenog školstva posebno.

Za uspjeh na glazbenom polju »Zvonimir« nesumnjivo mnog duguje svojim stalnim dirigentima *Jakovu Tenceu*, *Franji Serafinu Vilharu*, *Nikoli Falleru*, *Vjekoslavu Rosenbergu-Ružiću*, *Josipu Hatzeu*, *Cyrilu Metoděju Hrazdri*, *Ivi Paraću* i *Borisu Papandopulu* — vrsnim stručnjacima, pedagozima i skladateljima, koji su unapređivali ne samo rad tog društva i njegove glazbene škole, nego i cjelokupni splitski glazbeni život budući da su istodobno djelovali i kao kapelnici i (ili) orguljaši prvostolnice, kapelnici Narodne glazbe i profesori u splitskim gimnazijama i srednjim školama, a neki (na primjer *Papandopulo*) i kao kritičari. Nemoguće je na ovom mjestu istaknuti sve njihove zasluge, nabrojiti sve ono što su poduzeli da se splitski glazbeni život — i svjetovni i crkveni — podigne na veću estetsku razinu, da bude bogatiji, vredniji, raznovrsniji, a bio bi poduži i popis njihovih skladbi nastalih u Splitu i u njemu praiizvedenih.

Uz »Zvonimira« je neraskidivo vezana i djelatnost splitskih skladatelja. Prvi među njima je danas s nepravom zaboravljeni guslač, skla-

datelj, dirigent i pedagog *Armando Meneghello-Dinčić*, koji u tom društvu povremeno djeluje kao dirigent, često nastupa kao instrumentalni solist na njegovim koncertima, na kojima se izvode i Meneghellove zborne i instrumentalne skladbe, a kao pedagog u društvenoj školi postiže vrijedne rezultate.

U SMD »Zvonimir« svoju dirigentsku karijeru počinje i doživljava prve skladateljske uspjehe i *Josip Hatze*, a nastavlja u novom splitskom glazbenom društvu »Guslar«, osnovanom godine 1919. od bivših »zvonimiraca«. Nije isključeno, da je na njegov izbor tekstova za prve skladbe (solo-pjesme) utjecao repertoar »Zvonimira«, jer se u tom društvu (uz domaće glazbeno stvaralaštvo) gajila i ljubav prema hrvatskoj pjesničkoj riječi.

Ivo Parać, taj nepravedno zapostavljeni hrvatski skladatelj, koji je mnogu gorku iskusio u rodnom gradu zbog svoje mladenačke »talijanaške« orijentacije za koju nije bio kriv, jer, kako lističe njegov biograf i bivši učenic muzikolog *Josip Andreis*, Parać »nije postao Talijanom, on se u potalijančenu ambijentu rodio« i »postao Hrvatom u jednom određenom trenutku svog ljudskog i umjetničkog razvitka, kad je osjetio gdje mu je korijenje, kad je shvatio da ga je ova zemlja dala«, preuzevši mjesto dirigenta tog tad već slavnog splitskog društva, i skladateljskim je činom dokazao svoju nacionalnu preobrazbu, svoj osobni narodni preporod: godine 1932, upravo za proslavu pedesete obljetnice pobjede narodnjaka, on — nekadašnji »autonomaš« Giovanni dall'Adria — piše svečani »Tebe Boga hvalimo«, koji »Zvonimir« u okviru proslave izvodi u prvostolnoj crkvi sv. Dujma. Usporedno s Paraćevom dirigentskom djelatnošću, nastaje i niz njegovih zbornih skladbi nacionalnog obilježja (među kojima su svakako najpoznatije i najizvođenije »Putovanje Sunca« i »Žalost materina«), koje pod auktorovim ravnanjem »Zvonimir« često izvodi u Splitu i izvan nje.

Iz redova »Zvonimira« izašao je i najveći predstavnik hrvatske nacionalne glazbe — *Jakov Gotovac*. Nesumnjivo je, da je na kasnijem Gotovčev stvaralački put, uz susrete i razgovore s Antunom Dobronićem, ideologom hrvatskog glazbenog nacionalizma, znatno utjecao i rad u »Zvonimiru«. U tom je društvu mogao upoznati sve pozitivne značajke narodnog glazbenog stvaralaštva, koje će na tako jedinstveni način pretvoriti u svoj nenadmašivi umjetnički izričaj, po kojem će i on i naša glazba postati poznati i prepoznatljiviji u cijelom svijetu.

Započevši kao tamburaš (stoga nije čudno, da je njegova prva skladba — koračnica »Petar Svačić« — pisana upravo za tambure), a zatim nastupajući kao violončelist i timpanist, Gotovac će sa zborom »Zvonimira« doživjeti i svoj prvi skladateljski uspjeh; dne 20. siječnja 1918, pod ravnanjem Cyrila Metodēja Hrazdića, »Zvonimir« je izveo prvu »pravu« Gotovčevu skladbu — mješoviti zbor »Aj, moj Mišo«, u kojem su već bile sadržane one bitne značajke, koje će resiti toliko skladbe velikog majstora: melodioznost, jasna harmonijska okosnica, ritmička razigranost, smisao za humor i sklonost prema stihovima iz narodnog pjesništva.

Iako se »Zvonimirova« djelatnost odvijala prvenstveno preko pjevačkog zbora i glazbene škole, a manifestirala na koncertima i drugim priredbama, nije se u tomu i iscrpljivala. Društvo je povremeno imalo i

svoj orkestar, a nastojalo je koliko-toliko razvijati i glazbeno-scenski život, pa je u nekoliko navrata davalo operne i operetne predstave. Međutim, budući da Split u to doba nije imao uvjete za trajniji i kvalitetniji rad na tom području, ti se pokušaji mogu ocijeniti samo kao pohvalno nastojanje.

Konačno, »Zvonimir« je »kumovao« rađanju drugih splitskih glazbenih društava — »Guslara« i »Tomislava«. Iako su ta društva nastala kao posljedica stanovitih nesporazuma i razmirnica, pa i sukoba (na primjer između »hrazdirivaca« i »hatzeovaca« godine 1919), »Zvonimiru« to ipak treba ubrojiti u zasluge. Jer, da nije bilo njegova zbora i glazbene škole, jamačno ni novi zborovi ne bi tako brzo mogli stati na vlastite noge i sigurnim korakom krenuti naprijed.

Niklo kao jedan od prvih plodova narodnjačke pobjede i pohrvaćene općine, SMD »Zvonimir« ubrzo je postalo i do kraja ostalo središte i žarište glazbenog života grada, kojemu je utisnulo trajno obilježje svog svestranog i plodonosnog djelovanja, ispunivši u potpunosti ulogu koja mu je bila namijenjena. Dosljedno sebi, časno je iščeznulo u trenutku, kad više nije moglo tu ulogu ispunjavati. I to je još jedan razlog više, da ga ne prešućujemo, nego s ponosom ističemo. Jer, ne zaboravimo: »Zvonimir« je iščeznuo, kad je talijanska zastava zalepršala nad Splitom. Danas kad je to lepršanje daleko za nama, lijepo bi bilo, kad bi neko splitsko glazbeno društvo vratilo u život ime onog društva, koje je desetljećima bilo dosljedni promicatelj glazbene umjetnosti i narodne svitjesti i koje je toliko mnogo pridonijelo razvoju splitskoga glazbenog života i hrvatskoga glazbenog stvaralaštva. Stota obljetnica njegova osnutka prava je prigoda za to!

* Pri pisanju ovog članka koristio sam se rezultatima vlastitih istraživanja, sjećanjima maestra Jakova Gotovca i Borisa Papandopula na rad u SMD »Zvonimir«, te mojom studijom »Odjek pobjede narodnjaka iz godine 1882. u splitskom glazbenom životu« (zbornik »Hrvatski narodni preporod u Splitu«, Logos, Split, 1984, str. 301—318). Budući da o tom vrlo zaslužnom društvu želim napisati monografiju, a da bi ona bila što potpunija, ovim putem molim sve one, koji eventualno imaju neke dokumente ili druge materijale o »Zvonimiru«, da bi mi preko Društva prijatelja kulturne baštine omogućili njihovo korištenje, na čemu im unaprijed zahvaljujem.